

capitalelor românești în tranzitarea mărfurilor între Occident și Orient. În abordarea temei se recomandă, de asemenea, să se facă distincție între reședințele unor voievozi și reședințele voievozilor ale unor domni și să se vadă relația între reședința sau reședințele prefeudalului și reședința voievozilor de mai târziu.

Având în vedere măcar cele câteva aspecte

reliefate în timpul dezbaterii: trecerea de la cnezat la voievodat și devenirea Capitalei, expunerea realității istorice potrivit căreia reședințele domnești românești au fost cele mai mari centre economice ale țării, centre politice și culturale în aceeași măsură, ele reprezentând și filonul prin care au trecut cele mai multe din relațiile cimentate între cele trei țări ro-

mânești, apoi evoluția de la rural la urban ca proces caracteristic românilor, și putem aprecia că această manifestare științifică și-a atins scopul și se cere reluată la cote mai înalte, în viitor.

MARIA IGNAT

ARTA ROMÂNEASCĂ ÎN SECOLUL AL XVIII-LEA

După debutul cu tema *Identitate națională și identitate regională în arta românească* (pledoarii în susținerea originalității și unității artei noastre), continuând cu *Artă și istorie. Imaginea-document în civilizația românească*, ce s-a constituit într-un viu dialog al artelor care, articulate cu istoria, oferă nebănuite posibilități de deslușire a valorilor trecutului nostru, sesiunea anuală a Comitetului național român de istoria artei*, aflată la a treia ediție, a supus dezbaterii specialiștilor decelarea artei românești din secolul al XVIII-lea, o temă pe cit de interesantă pe atât de temerară. Aceasta deoarece investigarea procesului evoluției fenomenului artistic în acest secol al ideilor, dramatic în esență, cu o activitate destul de sterilă în literatură, dar contradictoriu în planul celorlalte arte — ca un reflex al împletirii moștenirii medievale cu tradiția, cu sensurile unei gândiri iluministe și cu imaginația romantică — necesită eforturi reunite pentru cunoașterea creației, în ansamblul ei, exprimând ideologia și mentalitățile, faptele de cultură. Este o lungă perioadă ale cărei trăsături s-au definit ca urmare a unor mutații infaptuite în sfera socialului și politicului, mutații pe care artele, în special cele vizuale, le-au reflectat din plin. De aceea, studierea interdisciplinară, pe domenii artistice, cu interpretări dintr-o viziune mereu reînnoită, permite, ca în cazul diversității comunicărilor prezentate la prestigioasa manifestare științifică amintită, conturarea unei imagini cuprinzătoare asupra artei secolului al XVIII-lea la români, cu evidențierea condițiilor istorice și izvoarelor, depistarea relațiilor și paralelismelor, cu receptarea influențelor și întuirea asimilărilor creatoare, generatoare de diferențieri — surse ale originalității artei. Completarea informațiilor, deci, despre o lume a ideilor și mentalităților pe care o cunoașteam până acum numai prin intermediul formelor plastice; creația ei reconsiderată, prin raportarea la toate modalitățile de exprimare artistică, înlătură acum îndoiala ce suscita reacții diferite generate de o activitate artistică și culturală în decursul acestui secol, în aparență săracă.

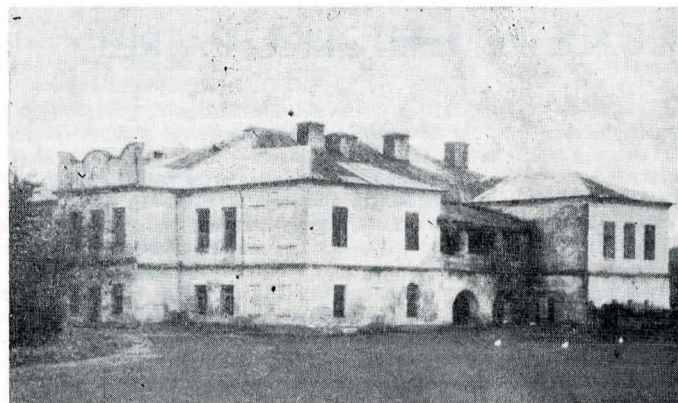
Descoperim, astfel, o artă și cultură tradiționale cînd ne minunăm în fața bogăției de ctitorii din Oltenia și Maramureș, ale lumii de mijloc, sau cînd admirăm podoabele sculpturale ale edificiilor brîncovenesti, cînd deslușim mesajul bogat al frumosașelor scene pictate de mini dibace pe zidurile bisericilor. Ne bucurăm la fel cînd descoperim bogăția de idei a producțiilor folclorice ca și grija pentru autentic în faptele de cultură spirituală din respectiva perioadă, cînd întrezărim spiritul pătrunzător al cronicilor sau deschiderea spre o cultură superioară manifestată prin infiltrarea influențelor occidentale și dorința de înnoire a modului de viață.

Iată, deci, o paletă largă de date și informații menite să reconstituie cultura spirituală a societății secolului al XVIII-lea, pe baza participării artelor, sesiunea sus-amintită oferind cadrul favorabil comunicării ideilor, permițînd, totodată, și o abordare diversificată a problematicii puse în discuție.

Pornind de la o categorisire a studiilor și comunicărilor prezentate, cu caracter mai general sau tematic, din domeniile: arhitecturii (7), picturii (8) și sculpturii monumentale (1), literaturii și producțiilor literaturii populare (3), istoriei culturii (1), muzicii (2), artei decorative (vestimentație — 1), se poate desprinde, credem, o anume orientare atît a inițiatorilor organizării Sesiunii cît și a celor-

lalți specialiști spre acele manifestări revelatoare ale creației artistice corespunzătoare unei dinamici a dezvoltării ei în secolul al XVIII-lea. Această notă specifică se va vedea, în cele ce urmează, din recompunerea ideilor, oferind un ansamblu unitar al elementelor creativității, raportarea structurilor artistice la mentalitățile culturii, oglindirea și înțelegerea mutațiilor stilistice etc., așa cum au reieșit ele din materialele prezentate, cu noutățile și accentele ce vin să se adauge cunoștințelor prealabile intrate în circuitul științific.

Iată sintetic unele dintre acestea, cu părere de rău că nu le putem menționa pe toate, dar poate că studii asupra dezvoltării artelor în veacul al XVIII-lea nu întîrzie să se publice în chiar paginile revistei noastre.

Conacul din Ceplenița (județul Iași). Structură tradițională și stil neoclasic

Arhitectura rezidențială, o mentalitate proprie veacului, se constituie într-un fenomen specific manifestărilor aulice și ctitoriilor boierești din Țara Românească (conacele brîncovenesti — reale scenarii ale desfășurării unui mod de a trăi iar casele brîncovenesti, palatul rezidențial — noutăți ale mentalității epocii), în timp ce în Moldova avem de-a face cu o arhitectură rezidențială de factură barocă tirzie iar în Transilvania, în cadrul acțiunii de patronaj artistic, cu o prelungire a accentelor stilistice moștenite de la modelele brîncovenesti. Alături de configurarea unei arte țărănești, tradiționale cu o extremă fantezie și bogat decorativism al detaliilor, se afirmă rolul modelelor în arhitectura epocii, al portretelor genealogice, fastul costumului și podoabelor vizualizînd ceramica aulică etc. (Răzvan Teodorescu). Continuitatea în producția de arhitectură este demonstrată prin interferarea formelor și motivelor arhitecturii clasice altoite pe fondul autohton al tradiției (M. Ispir), iar ponderea inegală de configurații tradiționale și moderne în arta secolului al XVIII-lea în Moldova, văzută în contextul social-politic al vremii, prin metoda comparatistă (Corina Popa). Procesul puternic al stratificării sociale cu apariția unor noi categorii sociale înstărite este reflectat de bogăția unor monumente, ctitorii ale unei lumi a satorilor (C. Bălan) sau de categoria construcțiilor ridicate în perioada 1740—1780, cînd în arhitectura bucureșteană — ca reflex al dezvoltării și amplificării orașului — edificiile de lemn sînt înlocuite cu unele de zid ca bisericile Olari, Flămînda, Sf. Ștefan ș.a. (Tereza Sinigalia). Urmărirea evoluției gustului artistic dă posibilitatea cercetătorilor să întrevadă receptarea influențelor occidentale, scoțînd în evidență căile de pătrundere a barocului și etapele de construcție în arhitectura ecleziastică din Banat (A. Buzilă) sau plastica decorativă

barocă în Transilvania cu motivistica tipică modelului Renașterii (N. Sabău).

În ceea ce privește pictura, o lectură a frescelor monumentelor din secolul al XVIII-lea, a picturii în tempera pe lemn și a celei de icoane a prilejuit specialiștilor completarea unei mai bune cunoașteri a meșteșugului artistic în perioada pusă în discuție, cu evidențierea mutațiilor stilistice, a existenței unor puternice centre de pictură ca și a unui bogat reperoriu de teme cu scene de o mare varietate; expresia acestora cu încărcătura nuanțelor de aspecte sociale, merge de la o reluare a formelor brîncovenesti (A. Vasiliu), la împletirea elementelor tradiției (ca o prelungire a artei bizantine), tradiție ilustrată de pictura maramureșeană, de exemplu, ale cărei tendințe ne

București, Biserica Foișor (1745) coloană din interior.

duc cu gîndul la o unificare a expresiei artistice cu cea a celorlalte teritorii românești sub influența Reformei (A. Bratu), cu elemente noi, vîndînd puternice note realiste frecvente spre sfîrșitul secolului (A. Dobjanschi).

Istorizarea unor episoade din Vechiul Testament, o expresie a spiritului epocii (A. Bratu), ideea de filantropie oficială desprinsă din scenele pridvorului bisericii Mănăstirii Hurezi și picturii monumentelor de la Cozia și Urșani (jud. Vâlcea) sau ideile noi în structura compoziției reprezentării lumii de apoi (biserica Gurasada, jud. Hunedoara) ca și alte mesaje cu încărcătură filozofică menite să contribuie, și prin mijlocirea vizualului, la desăvîrșirea morală (R. Crețeanu), frecvența frizelor cu filozofi și sibile, la un număr mare de monumente mai ales din zona colinară a țării noastre.

tre, îmbogățind programul iconografic al acestora, ca o efigie a unei experiențe de viață și cugetare (A. Paleolog), marcarea obștei transilvane ca ctitor de cultură și artă (I. Cristache-Panait) ș.a., toate ni se par elemente ale unei cercetări văzute de pe pozițiile existenței unei arte și estetici locale în cadrele cărora spațiul culorilor reci și calde așezate alături se arată ca o reprezentare a unui gust, a unei sete de percepere a frumosului (R. Theodorescu), elemente care vin să întregască o artă comună, națională.

Urmărind în continuare, pe baza materialelor prezentate, seria preocupărilor societății românești din veacul al XVIII-lea, se desprind idei și aspecte care conduc la evidențierea eforturilor spre realizarea unei culturi comune — alături de tradiția artistică românească manifestându-se o cultură tradițională pe baza căreia se dezvoltă un teatru care conduce la ideea de

jertfă, literatura dramatică fiind legată de producția folclorică așa cum o arată contribuțiile filologice (Mihai Moraru) — care-și caută echilibrul într-o lume dramatică, echilibru pe care romantismul îl rupe; este perioada trecerii de la o cultură orală la una scrisă, ce dezvoltă analiza în căutarea autenticului (Al. Dușu) dar și a procesului de laicizare a culturii și receptare a influențelor, a direcțiilor stilistice, a unei deschideri spre Europa occidentală (Z. Dumitrescu-Buşulenga).

În sfârșit, trecind în sfera muzicii, două comunicări ne-au prezentat climatul muzical și focarele de cultură muzicală ale Brașovului secolului al XVIII-lea (E. Zottoveanu), perioadă în care se trece de la tradiția bizantină la noua configurație a muzicii psaltice românești ce se va afirma în următorul secol (H. Trebici). Două înregistrări de încântătoare lucrări muzicale au vibrat în inimile partici-

panților sesiunii și anume: *Tocată și fugă pentru orgă* de Daniel Croner și *Trisaghton liturgic* în interpretarea Formației „Madrigal”.

NOTĂ

* Sesiune organizată sub egida Academiei de Științe Sociale și Politice (la 30—31 martie a.c.) avind ca temă *Artă românească în secolul al XVIII-lea* (mutații stilistice, context social, istorie culturală).

—ELISABETA ANCUȚA-RUȘINARU

UN COMPENDIU DE ISTORIE A ROMÂNIEI PRIN MONUMENTE

Formarea, existența și creșterea poporului român în spațiul carpato-danubiano-pontic au fost asigurate de clocotitoarea muncă pașnică, creatoare de bunuri materiale și spirituale, dar și de lupta eroică pentru stăvilirea sau alungarea invadatorilor, pentru eliberare socială și națională, pentru independență și bună înțelegere cu celelalte popoare.

Aceste multimilenare lupte au pricinuit poporului nostru nu numai pagube materiale, nu numai obstacole în dezvoltarea civilizației sale, ci și imense sacrificii de vieți omenești. În focul acestor lupte, nenumărați români și-au jertfit viața pentru ca poporul să-și păstreze ființa națională, pentru a se elibera de asupritorii dinăuntru și de jefuitorii dinafară. În focul acestor lupte s-au ridicat oamenii de seamă ai timpurilor, care s-au aflat totdeauna în fruntea bătăliilor, conducând masele la victorie.

Acelora care și-au jertfit viața, precum și acelor care și-au închinat-o binelui general, poporul le-a păstrat o vie și eternă recunoștință, dăruindu-le chipurile și faptele nu numai în suflul, ci și în monumente, aceste simboluri ale memoriei colective, aceste modeste dovezile prețurii faptelor și sacrificiilor moșilor și strămoșilor noștri, aceste jurăminte ale generațiilor care vor face totul — pînă la sacrificiul suprem, dacă va fi nevoie — pentru păstrarea libertății poporului și independenței țării.

Pămîntul țării noastre este plin de locuri ce vorbesc despre lupte și jertfe, despre marile figuri ale istoriei neamului. De aceea este și firesc să existe o mulțime de monumente și alte însemne memoriale, precum și permanenta grijă pentru mai buna lor păstrare și folosire în activitatea cultural-educativă. În această direcție se înscrie și recenta apariție a volumului *Monumente ale anilor de luptă și jertfă*, semnat de colonel dr. Florian Tucă și Mircea Cociu, care a văzut lumina tiparului la Editura Militară.

Virtuțile acestei cărți — căci de la început trebuie să-i recunoaștem meritele pe care le are — ni se dezvăluie mai bine dacă privim și înțelegem conținutul din mai multe puncte de vedere:

I. *Turistic.* Cei îndrăgostiți de drumeție și dornici să-și cunoască tot mai bine țara și istoria găsesc în volumul respectiv foarte multe localități unde se pot opri pentru a vedea monumente și plăci memoriale, care să le îmbogățească cunoștințele, să le încinte privirea și să le încălzească inima. La toate obiectivele, cartea oferă suficiente date pentru ca vizitatorul nu numai să înțeleagă, ci să și trăiască evenimentul evocat.

II. *Plastic.* Dacă examinăm comparativ monumentele din diferite etape, observăm o diferențiere netă între ele, în ce privește concepția plastică generală. De pildă, în 1883, i s-a făcut lui Ștefan cel Mare, în Iași, o statuie cu multe elemente compoziționale: pe un pedestal de forma unei nave, din beton placat cu marmură albă, se înalță statuia de cea. 4 m,

turnată în bronz, care îl înfățișează pe domn călare, cu coroana pe cap, în mina dreaptă, ridicată, ține strins buzduganul, iar cu cea stîngă, sprijinită de garda sabiei, strunește în friu calul aflat într-o splendidă arcuire. Pe frontispiciul pedestalului este o coroană masivă de frunze de stejar, turnată în bronz, în interiorul căreia de află textul. Părțile laterale ale pedestalului susțin două reliefuluri dreptunghiulare, din bronz, ce redau scene din luptele de apărare purtate de domnitor (scena prăvălirii copacilor peste oastea polonă în bătălia de la Codrîi Cosminului și cea a unei lupte cu turcii). În 1979, la 475 de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare, i s-a dezvelit, tot la Iași, o nouă statuie: pe un pedestal de marmură albă, de peste 4 m, de formă paralelipipedică, se înalță bustul din bronz; pedestalul este flancat de un panou masiv, de marmură, pe care este montat un basorelief din bronz ce reprezintă o scenă din lupta de la Războieni. Textul acestui monument este mai amplu decît al celui din 1883.

III. *Ambiental.* Chiar și numai din cuprinsul volumului, dar mai ales din cunoașterea realității la fața locului, se constată o strădanie de a încadra vechile monumente în noua arhitectură și de a realiza noile monumente într-o cit mai deplină armonizare cu noua arhitectură.

IV. *Orientativ.* O resistemizare a obiectivelor cuprinse în volum ne-ar da posibilitatea să observăm pentru care evenimente și personalități sînt monumente și pentru care nu (și ar fi bine să avem), în ce locuri există și în care ar mai trebuie să fie. Cartea vine nu numai în sprijinul factorilor de răspundere, ci și al artiștilor plastici interesați de asemenea lucrări și al organelor locale din județe.

V. *Istoriografic.* Volumul este structurat ca un dicționar, dar dacă monumentele ar fi prezentate potrivit cronologiei evenimentelor, s-ar obține un veritabil compendiu de istorie a României. Atît obiectivele care evocă evenimintele, cit și cele care omagiază personalități surprind momentele fundamentale ale istoriei patriei noastre: primul stat centralizat și independent condus de Burebista; războaiele daco-romane; formarea statelor prefeudale și feudale (Gelu, Dragoș, Bogdan I, Vlaicu Vodă); consolidarea statelor feudale și lupta pentru scuturarea jugului otoman (Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Iancu de Hunedoara, Matei Corvin, Mihai Viteazul); unirea țărilor române de către Mihai Viteazul; răscoalele din 1437 (Bobilna), 1514 (Gheorghe Doja), 1784 (Horia, Cloșca și Crișan); revoluțiile din 1821 (Tudor Vladimirescu) și 1848; unirea din 1859 (Alexandru Ioan Cuza, Mihai Kogălniceanu); războiul de independență din 1877; Răscoala din 1907; primul război mondial (cel mai mare număr de monumente); organizarea și lupta proletariatului împotriva exploatarelor; lupta Partidului Comunist Român în ilegalitate; insurecția de la 23 August 1944; războiul antifascist; aniversarea a 60 de ani de la crearea Partidului Comunist Român.

VI. *Didactic.* Cartea prezentată de noi — prin datele pe care le oferă și prin felul în care este ordonat materialul — îi ajută pe școlari să înțeleagă și să asimileze mai bine cunoștințele căpătate la lecțiile de istorie.

VII. *Educativ.* În descrierea monumentelor și a celorlalte însemne memoriale, autorii utilizează multe date de ordin general și chiar detalii care-l pot capta pe cititor. Măreția faptelor, înfățișarea monumentelor ca dovezi de admirație și recunoștință față de înaintași îl fac pe cititor să participe sufletește la evenimentele evocate, îi dezvoltă dragostea de țară, dorința de a fi la înălțimea exemplului ilustrate, toate acestea ducînd la formarea și consolidarea sentimentului patriotic, de dăruire și, la nevoie, de sacrificiu.

VIII. *Redacțional.* Volumul, cu aproape 450 de pagini, cuprinde peste 850 de complexe monumentale, monumente, obeliscuri, plăci comemorative, statui, busturi ce evocă evenimente și personalități istorice. Este conceput ca un dicționar, obiectivele fiind așezate în ordinea alfabetică a localităților; are un sumar pe județe și unul al personalităților. Este foarte util sumarul personalităților, dar la fel de necesar ar fi și un sumar al evenimentelor.

În ceea ce privește selecția monumentelor, se observă o oarecare inconsecvență, o abatere de la „criteriile de bază” anunțate în Nota explicativă. Deși în marea lor majoritate sînt obiective care privesc evenimente și personalități politice, totuși în paginile volumului găsim și Monumentul „Palia de la Orăștie”, Grupul statuar „Școala ardeleană” sau bustul lui Badea Cîrșan. În această situație, cititorul poate întreba de ce n-au mai fost incluse monumente și pentru alte fapte și personalități de cultură?

La cele spuse mai putem adăuga că o ilustrație alb-negru mai bogată și una color grupată pe pagini de hirtie cretată legate la sfîrșitul volumului ar fi sporit nu numai aspectul, ci și puterea de impresiune a conținutului.

O lucrare de talia celei pe care o avem în față considerăm că impunea și un studiu introductiv în care să fi fost abordate unele aspecte ale problematicei; orientarea activității de ridicare a monumentelor în trecut și azi, momente importante în evoluția concepției și realizării monumentelor, păstrarea și utilizarea monumentelor în activitatea instructiv-educativă.

Dacă mai reținem că ar mai fi putut fi incluse și alte monumente și însemne memoriale — așa după cum recunosc chiar și autorii —, că la unele monumente din volum nu figurează anul cînd au fost dezvelite, iar la altele numele autorului, precum și faptul că volumul este epuizat din librării, putem considera binevenită propunerea noastră de a se trece la pregătirea altei ediții adăugite și îmbunătățite.

— ION GRIGORESCU